Richard Wagner

Ingóságok

Regény

Fordította
Kurdi Imre

BOOKART
Csíkszereda, 2009

A könyv megjelenését
a *Communitas Alapítvány* támogatta.

A mű eredeti címe:
Richard Wagner: Habseligkeiten
© Aufbau Verlagsgruppe GmbH, Berlin 2004
Negotiated by Aufbau Media GmbH, Berlin

Szerkesztette
Hajdú Farkas-Zoltán

Az utószót írta
Balogh F. András

A borítót *Hajdú Áron* tervezte,
Márton Árpád grafikájának felhasználásával

ISBN 978-973-88359-9-4

© Bookart Kiadó, 2009
Magyar fordítás © Kurdi Imre, 2009

1

Halottak. Halottak mindannyian. Fekszenek a sírjukban, a falu temetőjében. Ott fekszik az apám is. Tegnap óta. Nyugszik: ez áll a sírkövén. A sírköve: újra lecsiszolt, kopott márvány, rá van vésve már az anyám neve is. A neve meg a születési éve. A halála évének kihagyta a helyet a kőfaragó. Hiszen még él. Ő meg én: mi ketten még élünk. A család utolsó tagjai. Mert a lányom nem számít. Ő a feleségemnél van.

Mindjárt elbúcsúzom anyámtól. Ugyanazt gondolja majd, mint mindig: most látott utoljára. Azt gondolja, legközelebb már ő is halott lesz. Így aztán minden búcsúzás olyan, mint a filléres regényekben.

Anyám elolvasta a fél Gartenlaubét. Eugenie Marlittet. A tetejébe még Nataly von Eschtruthot meg Hedwig Courths-Mahlert. És rengeteget tanult tőlük. Úgyhogy szentimentális történetet fabrikál minden hétköznapi eseményből, életreszóló jelentőségűt. Egyre újabb és újabb fejezeteit üti fel az asszonyi sorsnak. Néha úgy gondolom, ennek a kitartó olvasásnak az eredménye minden, amit mond: rengeteg hasáb és töménytelen mennyiségű újságpapír. Filléres füzetek, mintha nem is könyvek volnának. És éppen ettől olyan meggyőzőek. Mint az újsághírek. Tudósítások a szerelemről. Minden, ami anyám száját elhagyja, úgy cseng a fülemben, mint valami Marlitt-idézet. Marlitt élete nagy részét tolószékben töltötte, ha jól tudom. Anyám viszont makkegészséges.

Becsukom magam mögött az ajtót, anyám sír. Karl halála miatt, meg azért, mert elutazom. Kicipelem a csomagomat az autóba. Anyám sír és él. Megöregszik, tovább fog élni, mint én. Túlél még engem is. Ő meg a malomkő a ház előtt. Az ősrégi malomkő a vízimalomból: apám rakta oda mint mestersége címerét és mint ülőalkalmatosságot. Karlnak ugyan soha nem volt malma, de szerzett magának legalább egy malomkövet. Valami elhagyatott malomból. Senki emberfiának nincs már szüksége malomkőre. Ma már jóformán azt sem tudja senki, mi is az, hogy malomkő. Történelem, ipartörténet. A hasznavehetetlen malomkőből hideg ülőalkalmatosság lett. A molnár, aki az apám volt, halott.

A malomkő ott hever a szilvafák alatt. A lomb között kéken villog a félérett szilva. Beleharapni a húsába, kiköpni a magját. A lapos, vöröslő magját. Játék. A magot benntartani a szánkban, elcsúsztatni az ínyünkön, észrevétlenül elrejteni a pofazacskónkban. Kétségbeesett játék: kinek van a legtöbb mag a szájában? Érett szilvaszemek hevernek a fűben. Labda gurul át felettük. Távoli hangok. Gyerekhangok. Találd meg őket, ha tudod.

Még ma útnak indulok. Még ma visszamegyek. Bele a langyos szeptemberi estébe. Vissza Németországba. Két óra alatt a határon leszek. Ilyentájt alig van forgalom, tapasztalatból tudom. Ha szerencsém van, még az éjszaka beállta előtt Budapesten leszek.

– Maradj még egy kicsit – mondja elhaló hangon anyám. Úgy veszem észre, gyakorlottan produkálja ezt az elhaló árnyalatot. Már összecsomagoltam. Ülünk az asztalnál. Eszem. Juhsajt, kolbász, paradicsom, fehérkenyér. Németországban nem ilyen ízletes a paradicsom. Itt odakint érik, a kertben. Egy pillanatra gyerekszájat csinál a számból.

Anyám szemközt ül velem. Nézi, ahogy eszem. Úgy ül ott, hogy bármelyik pillanatban felpattanhasson, ha netalántán

szükségem lenne még valamire, egy teára, egy kávéra, nehogy elaludjam a volánnál. Attól retteg minden egyes alkalommal, hogy elalszom a volánnál. Ezért kell mindig rögtön felhívnom, ha visszaérkeztem Sandhofenbe. Hogy megnyugodjon. Nem, nem történt semmi különös.

Maradjak. Halkan, de határozottan felelek.

– Muszáj dolgoznom, tudod – mondom, és ezzel becsatlakozom a szokásos rituáléba.

Dolgozni, mondom magamban. Jó megfogalmazás. A lehető legjobb kifogás a kisemberek világában. Mindig hatásos. A munka mint sors.

Csomagom alig van. Csak a legszükségesebb. Alig valami, amikor visszaindulok. És pár éve már jövet is alig. Ez se olyan már, mint azelőtt. Amikor még mindent magával cipelt az ember, a leveskockától a vécépapírig. Most már csaknem mindenhez hozzá lehet jutni. Lehet kapni a boltban. Csak legyen meg a szükséges apró. Akadnak azért olyanok is, akik induláskor még mindig egy csomó mindent felpakolnak. Az úgynevezett antik darabokat, faliórákat, kávédarálókat persze a legkülönfélébb trükkökkel vagy némi kenőpénz ellenében rég áthurcolták már a vámosok orra előtt. A lekvárt meg a füstölt kolbászt viszont még mindig innét viszik magukkal. Németországban egyik se olyan ízletes, mint az itteni. Akárcsak a paradicsom. Nincsen ott íze semminek. Színtiszta műanyag minden.

A falusi ember szereti rajta tartani a szemét az előállítás folyamatán. Szereti saját kezűleg csinálni a dolgokat. Csak azt eszem meg, amit te készítettél – ezt szokta mondani nagyapám a nagyanyámnak. Persze mindig mások jelenlétében. Leginkább családi ünnepek alkalmával. Olyankor mindenki megpróbált a lehető legjobb színben feltűnni, és közben jól odamondogatott a többieknek. Virágnyelven persze, mondta nevetve az apám, de annál érthetőbben.

Valóságos művészet volt ez. Az ünnepeket alighanem csakis azért tartották meg, hogy mindenki jól megkapja a magáét. Valósággal tobzódtak a kétértelmű piszkálódásban. Az lett a nyertes, aki a legtöbb döfést bevitte.

Ügyes kéz. Bók az intrikák tengerében.

Hullámzó búzamező. A búzaföld meg az égbolt, ameddig csak ellát a szem. Sárga és kék. Utolsó pillantás, gyors fénykép.

Alapjában véve nosztalgia ez az egész. A füstölt kolbász illata meg a sárgabaracklekvár íze a letűnt gyerekkorukra emlékezteti őket, amire Németországban nem utal semmi. Csírátlanított helyeken élnek. Nincs, ami emlékeztesse őket, ami megtámogassa az emlékezetüket. Ezért rakják ki a falra ezeket az otthon készített fényképeket. Nem, akárhogy is fogadkoznak, soha nem lesz az otthonuk Németország. Se Augsburg, se Erlangen. Mert nemcsak a jelenből él az ember. Senki nem élhet csak a jelenből. Hiába is beszélnek nekik annyit az Új Hazáról. Ott meredezik közöttük meg a helybéliek között a múlt fala. Ezt persze soha nem hozza szóba senki, de mindig azt mondják: mi, aztán meg: ők. Mi és ők.

Lissi a ház előtt áll. Integet a fiának az apró, elveszett asszony. Egy pillanatra felbukkan még a visszapillantó tükörben, integetek én is. Hát ilyen egyszerű. Magára hagyom, hadd gyászolja egyedül halott férjét. Végtére is az ő dolga. Illetéktelen beavatkozásnak érzem a részvétemet.

Lissi és Karl negyvenkilenc éven át voltak házasok. Ez a negyvenkilenc év több, mint a saját életem. Mintha zárt ajtók mögött zajlott volna az egész: újra meg újra belesek a kulcslyukon, de nem látok semmit. A szüleim életéről alkotott véleményemet sejtésekre alapozom. Gyűjtöm a szüleim életét illető sejtéseket. Már évek óta mindketten megpróbáltak a lehető legjobb színben feltűnni előttem. Mintha tudtak volna erről a titkos hobbimról. Látogatásaim alkalmával úgy

viselkedtek, mintha hátsó gondolataik volnának, és alig bírnák véka alá rejteni őket.

A ház, házunk a faluvégen van. A falu meg a folyó között. Az udvarról kilátni a földekre, meg kicsit távolabb a folyóparti berekre. Gyerekkorom szántóföldjei, gyerekkorom folyója. A lomha folyó. Odafönn, a Kárpátokban ered, ott még vad, hegyi folyó, a síkságon viszont ellustul és kiszélesedik, ez már az alsó folyása, megtanultuk az iskolában, beletorkollik a Tiszába mindjárt a határon túl, odaát Magyarországon.

A föld gyerekkoromban nem volt senkié. Az államé volt. Hol búza termett rajta, hol kukorica. Végeláthatatlan sorokban. Mi, gyerekek jobban szerettük a kukoricát, mert rohangálhattunk a szárak között, mihelyt elég magasra nőttek. Fogócska és bújócska. A kukoricalevél kemény volt, éles széle felvágta az arcunkat, ha túl gyorsan futottunk. Bőrünk még sokáig égett, mintha dolgoztunk volna. Gyerekszemmel nézve labirintus volt a kukorica. Nagyapám persze meglátta benne a korábbi, immár láthatatlan birtokhatárokat. A keskeny árkokat, amelyekkel az egykori tulajdonosok elhatárolták egymástól a földjüket. Cölöpök és határkövek. Mutatta, de én nem láttam semmit. Mintha Bastian-térképet hordott volna a fejében, és be lettek volna jelölve rajta a háború előtti birtokhatárok.

Ha valaki az udvaron áll, akkor a háta mögé esik a falu. A ház az első világháború előtt épült. John és Katharina építtette. Ha azt mondtuk: „a házunk", akkor ez többet jelentett a család tulajdonánál. Szó szerint a családunk számára kijelölt helyet értettük rajta. És változatlanul így hívtuk az ötvenes években is: „a házunk", pedig a kommunisták elvették, de azért megengedték, hogy továbbra is benne lakjunk. Papíron vették el, és papíron is adták vissza. Szerencsénk volt, másokat deportáltak. Mi maradhattunk a házunkban. Mert nem voltunk nagygazdák, kulákok.

Ház nélkül nincsen család. A házunkat egyszer majd eladom. Felhajtok az emelkedőn, a kátyús úton. Behajtok a faluba. Sorra magam mögött hagyom a holtak falvának házait. Látom magam előtt lakóikat, ők adták a számba a szót gyerekkoromban. Nevük ott áll a sírköveken. Most már odalent laknak, egy földalatti faluban, és végigcsinálják ezt az egészet előről, és újra. Most sem sikerül jobban. Odalent tovább él a falu, láthatatlanul. Az ismétlődés kacskaringóiban, azok pedig éppen addig tartanak, ameddig az emlékezet. Mormolom magam elé a neveket. Amíg még tudom őket, megvan a falu odalent, a föld alatt.

Fehérre meszelték a fák törzsét az út szélén, a házak előtt. Azt mondják, jót tesz a rovarok ellen, elriasztja a kártevőket, amelyekkel a parasztember egész esztendőn át hadakozik. Pedig valójában csak arra jó, hogy a mész fehérsége megszépítse a fákat. Az ünnepnapok előtt meszelik be őket, húsvét és búcsú előtt. Így volt azelőtt, és így is maradt, átvették ezt a szokást a románok is.

Óvatosan hajtok. Jobb a békesség. Itt úgyis mindenki úgy vezet, mint az őrült. A többségnek csak a fordulat óta van jogosítványa. A forradalom óta, így mondják errefelé. Csak mivel agyonlőttek egypár embert. A legtöbbjüket valószínűleg a saját bajtársaik lőtték agyon, idegességből. De hát mi más volna a forradalom, mint a kollektív idegesség megnyilvánulása? Úgy vezetnek, mint az ámokfutók. Azt hihetné az ember, forradalmi vívmánynak tartják a vezetési stílusukat.

A templom előtt bekanyarodom balra, vetek egy pillantást a kolostor iskolájára. Ide járt anyám, hogy írni és olvasni tanuljon az apácáktól. A „Notre Dame" apácáitól, a nővérektől, akikhez én is jártam, igaz, jóval később, már a háború után. Az apácák akkoriban már nem lehettek apácák, a „Notre Dame"-ot bezárták, az egykori rendőr pedig bolond

módjára szaladgált föl-alá az udvaron, és bárkivel találkozott, azt mondta neki:

– Nem lett volna szabad megtennem!

Amikor a kommunisták átvették a hatalmat, kalapáccsal összetörte a kolostori iskola bejáratát ékesítő Madonnát, a Gipszmadonnát. Alighanem jó pontot akart szerezni magának a kommunistáknál, arra pályázott, hogy majd előléptetik rendőrből milicistának, ehelyett azonban bolondot csinált belőle az Úristen. A Madonna viszont továbbra is ott ragyogott a bejárat felett, legalábbis ezt mondogatták egymásnak az emberek, ha maguk között voltak: aki látni akarja, az látja is.

Az iskolában pionírdalokat énekeltünk. Az összeset elfelejtettem már. Ugyanúgy tanítottak bennünket írni, mint azelőtt, és kétszer kettő négy volt, vagy néha valamivel több. A kommunistáknál rendszerint több, mondta a nagyapám. Hallom a harsogó nevetését, és látom nagyanyám rosszalló fejcsóválását. A nagyanyám félt.

Elhajtok a temető mellett. Ott fekszenek már az apácák is. Sírköveiken most megint apácák lehetnek. Sírkövükön a kolostorban felvett nevük áll, igaz, már alig lehet kibetűzni. Anyám azt mondja, rengeteget tanult tőlük. Amit az anyjától nem tanult meg, azt mind megtanulta az apácáktól, a nővérektől. Az anyjától semmit nem tanult. Még a havi vérzésről sem világosította fel, úgyhogy amikor megindult az első vérzés, a fiatal lány azt hitte, meghal. Még mindig úgy mondja, mintha szemrehányást tenne az anyjának, Theresiának. Ő egyébként szintén ott fekszik a temetőben, már csaknem ötven éve.

Magam előtt látom a gyászolókat. A tegnapi gyászolókat. Hogy úgy mondjam, utazásom okát. Az öreg embereket, a maguk élettörténetével. Mintha mindegyik teherként hordozná hátán a maga történetét. Mozgásuk lassú, mintha a

tapasztalatok súlyát akarnák hangsúlyozni. Azt állítják, regények lapjaira kívánkozik az életük. Filléres regények lapjaira.

Némelyik történetet ismerem, a többit meg nem. Legtöbbjüket az apámtól hallottam. Isten nyugosztalja! Lissi rendszerint leintette, ha ilyesféle történeteket mesélt.

– Mit ki nem talál már megint – mondta nekem. Úgy tűnt, az apám egyszer régen, valami döntő fontosságú helyzetben a szemébe hazudott, úgyhogy Lissi apránként hozzászokott a történeteihez. Apám vélelmezett hatalmas hazugsága alkalmasint veszített fontosságából azzal, ha semmi mást sem lehetett komolyan venni abból, amit beszélt. Ez a kulcslyukon keresztül ellesett téziseim egyike.

Most azonban nem erről volt szó. Ez most teljesen mindegy volt. Most arról volt szó, hogy eltemessék az apámat, hogy búcsút vegyenek tőle. Ezért jöttek ide. A nagy búcsújelenetre. Halottról nem mondunk rosszat, élőről nem mondunk jót. Eljött még a cigány is, a kis Georg. Ő is ott állt a sírnál, és keresztet vetett. Micsoda idők járnak, ha még a kommunisták is hányják magukra a keresztet!

A plébános román. A szomszéd faluban van a parókiája. Aggastyán lóbálta a füstölőt. Az ilyesmit azelőtt gyerekek csinálták, a ministránsok. Nekem mindig úgy tűnt, mintha álruhába bújtak volna. Mintha álruhát viselt volna az egész gyülekezet. Egyetlenegyszer ministráltam, egyetlenegyszer öltöttem magamra esetlenül azt az álruhát: fogfájós arcú, hófehér angyalka. Mintha tele lett volna a szám szilvamaggal, és egyetlenegyet sem szabadott volna szabad kiköpnöm.

Azt mondták, hogy a románok köpködnek. Az oláhok. Ugyan ki akart volna oláh lenni?

– Rosszul szolgáltál – mondta a nagyanyám. Úgy mondta, mint valami szemrehányást. Mindig úgy mondott mindent. Nem lehetett nagy öröm ezzel az asszonnyal élni. Már nem tudom, mit csináltam rosszul. Csak erre az egyetlen errati-

kus mondatra emlékszem. A szemrehányások akkor a leghatásosabbak, ha nem fűznek hozzájuk indoklást. Ha nincs többé mikor, hol és miért, akkor diadalmaskodik a szemrehányás, és bűnvád lesz belőle. Theresia mestere volt a vádaskodásnak. Talán az ilyen mondatok miatt kezdett el italozni a nagyapám.

Egypár öregasszony elénekelte az előírt dalokat. Ott álltak a sírnál a divatjamúlt ünneplőruháikban. Az évtizedek óta vállfán lógó ruháikban. Áradt belőlük a naftalin. Ha nem lett volna a tömjénfüst, érezni lehetett volna a szagát. Reszketeg hangon énekeltek. Ennyi maradt az egész kórusból, az ötven esztendővel ezelőtti leánykórusból.

Az énekeslányok – így emlegették őket annakidején – ma nyolcvan körül járnak, vagy halottak. Lánykori arcukkal tele van a családi albumunk. Az albumot John és Katharina hozta Amerikából, túlélt két világháborút. Csak a beépített zenélőórája romlott el. Vagy az oroszok tették tönkre, vagy valamelyik gyerek. Sok mindent tönkretettek a gyerekek is, de a legnagyobb kárt mégis csak az oroszok tették. Ezt éppen elégszer elmagyarázták nekünk a falubeli férfiak. Mi, gyerekek persze nem ismertük az oroszokat. Csak a moziban láttuk őket, a háborús filmekben. Ezeket a filmeket vasárnap délelőttönként vetítették a falu mozijában, nehogy a templomba menjünk. Bámultuk a hősöket a moziban, és hallgattuk a férfiak történeteit. A filmekben szereplő oroszok nem tudták, hogy a karórát fel kell húzni, meg hogy fel kell pumpálni a bicikli kerekét. Ha az óra lejárt, szereztek maguknak másikat, a biciklit pedig eldobták, ha leeresztett a gumija.

Akárhová is néz az ember, vége, ennyi volt. Ennek a világnak vége, ismételgetem. A gondolat Marlitt-pátoszos*. A bánáti svábok önsajnálatra való hajlama még közmon-

* Eugenie Marlitt (1825–1887) német írónő.

dásos szorgalmuknál is nagyobb. Kétszázötven esztendő válik semmivé. Oldódik fel a levegőben. Ennek a történetnek a morzsáin tengődünk, ha vasárnaponként megszólal Németországban a telefon, és a holtakra terelődik a szó. Drága, távoli halottainkra.

A kis Georg megszorította anyám kezét, de anyám nem viszonozta pillantását. Nem, nem viszonozta a pillantását. Pontosan megfigyeltem. Ez ugyanis fontos. Fontosabb, mint szeretném. A kis Georgnak tulajdonképpen nem volt itt semmi keresnivalója. Tényleg nem. De hát ki mondhatta volna meg neki? A kis Georg ellen nem volt orvosság. Soha.

A román plébános törte a németet. Németül szólt az utolsókhoz, az ittmaradottakhoz. Könnyed improvizáció a gyulafehérvári katolikus szemináriumból. Szentségek paródiája. Mintha olyan embereket szólongatnánk, akik már rég elköltöztek Németországba, vagy a föld alá. A makulátlan német szó a föld alatt lakik, vagy Németországban. A plébános mondott valami kedveset halott apámról. Pedig nem is ismerte. Nem számít. Az Úristen nem veszi zokon, inkább ő is beszáll a buliba, az meg úgyis mindegy, hogy mi mit gondolunk. Velünk úgysem törődik senki. Istennek nyilván fontosabb dolga akadt.

Miközben a plébános ledarálta a kötelező programot, körülnéztem. A ravatalozó romokban, a halottaskocsinak már csak a csontváza maradt. Az maradt meg belőle, aminek a románok nem vehették hasznát. Semmi több. A kocsit a nagyapám készítette a gyülekezetnek. Anyám apja, Bastian. Itt fekszik ő is nem messze, a sírjában. A sír fedele betonból van kiöntve. Repedezett betonfedél. Fusizók öntötték annakidején, még a nyolcvanas években. Bastian nagy műgonddal építette meg a halottaskocsit, a holtak szekerét, ahogy a faluban mondják. A régi, kimustrált kocsi szakasztott mását készítette el. Így aztán bárki azt gondolhatta, hogy ha egyszer a

halottaskocsi mindig ugyanaz marad, akkor az öröklétbe és nem a semmibe tart. Bastian megtiszteltetésnek vette, hogy ő készíthette el a régi-új halottaskocsit.

A sírok többsége betonlappal van lezárva. Fedéllel – így mondják errefelé. Mintha az öröklétet utánoznánk. De vajon miféle közönségnek? Helló, angyalkák, adj' Isten, oláhok, itt voltunk ám mi is, a szorgalmas németek. A svábok.

De továbbálltunk már mindannyian, az egész pereputty, és magunkkal kellett volna vinnünk a temetőinket is. Adtunk volna egypár márkát a kommunistáknak, és vihettük volna őket útravalónak. Eladó azoknál minden, utána meg szemrehányást tesznek a vevőnek, mintha kényszerítette volna őket. A románokat viszont soha nem kellett kényszeríteni. Ők mindig benne vannak minden buliban. Sztálingrád vagy a NATO, tökmindegy. Vagy éppen a temetők.

Látom magam előtt a gesztenyesort, a temetőbe vezető régi utat. Már jó ideje nincsen meg, csak a képzeletemben. Gyerekkori akvarell, készítette a falusi festő. Akvarell valamelyik ház folyosóján. Vadgesztenye, lehulló, koppanó vadgesztenye. Mintha a fejére akarnának esni valakinek. Váratlanul. Bármikor. Gyerekkori félelem.

Az egyik plébános még évekkel ezelőtt az egyháztanáccsal karöltve kivágatta a gesztenyesort, a fát pénzzé tette, a pénzt meg Isten segedelmével elmulatta. Isten ott volt mindenütt, minden szónoklatban, minden szószátyárkodásban, mégse tudott elintézni semmit. Isten alkalmasint csakis arra volt jó, hogy belássuk, milyen kevés az, ami tényleg rajtunk múlik.

A plébánosok azelőtt egy életen át a faluban maradtak. Személyesen ismertek mindenkit, és mindenki tudta, a plébános kivel hál. Az egyik még verseket is írt a szeretőjéhez. Költeményei temesvári meg budapesti lapokban jelentek meg, azokat senki nem olvasta a faluban. Így legalább versben meggyónhatta titkos afférjait. „Minden éjjel úgy igyekszem /

Megjegyezni arcodat, / Hogy velem légy, hogyha válnunk / Kell, mert jő a pirkadat." A rímkovács pap mindig cilindert viselt, ha sétálni indult a faluban. Igen magas kort ért meg. A végén már összekeverte a lakodalmakat meg a temetéseket, de senki nem ütközött meg rajta. A különbség amúgy sem volt egetverő.

A vég közeledtével a plébánosok már egymás markába adták a kilincset. Állandósult a jövés-menés, semmi nem volt biztos többé. Modernizáció örve alatt az egyik kifosztotta még a templomot is. Átfestette a falu festőjének, Finknek a freskóit. Mintha protestánsok lennénk. Hát ide jutottunk. Mindegyik változtatott valamicskét, vagy legalább lopott egy keveset. Mivel plébánosok voltak, kellett nekik mindenhez valami ürügy, valamilyen szellemi palásttal takargatták még a legotrombább tolvajkodást is. Persze rég Németországban vannak egytől egyig, vagy éppen Németországban a föld alatt. Ott végre meglelték a békéjüket, a zsebükből pedig még a leszögezett koporsófedélen keresztül is hallani a papírpénz zizegését.

A temető viszont az utolsó próbálkozás, hogy mindennek ellenére fenntartsuk a normalitás látszatát. A sírkövekről még mindig leolvasható a társadalmi rangkülönbség. Mintha rend lenne a világban. Fekete márvány, fehér márvány, kovácsolt vas, homokkő, fa. A két kápolnáról nem is beszélve. Csakhogy a márványon ott vannak a háborús belövések nyomai, a kápolnákat pedig hiába tartják zárva, mindenki tudja, hogy már többször kifosztották őket. Esténként pedig ide járnak dugni a fiatalok. A kápolnákban egykettőre levetkőzik minden gátlásukat. A koporsók közvetlen közelében nem esik nehezükre, hogy egymásnak essenek.

A gazdag családoknak úgyszólván írmagjuk sem maradt. Kisajátították, lecsukták, elűzték őket. Teljesen mindegy volt, hogy elkövettek-e valamit, vagy sem. A náciskodást ugyan

az egyik ilyen fiú, Hans Michelbach hozta be a faluba, a többieknek viszont alig volt közük a nácikhoz, mindenesetre jóval kevesebb, mint a parasztfiúk többségének. Csakhogy az antifasizmus nem volt válogatós. Legalábbis a kommunisták kezén nem. Ők habozás nélkül fasisztának nyilvánítottak bárkit, aki szálka volt a szemükben.

Némi kitérővel megkerülöm a temetőt. Teszek egy tiszteletkört az apám, Karl emlékére, aztán kihajtok az országútra, és irány a határ.

Az utat ismerem, akár a tenyeremet. Ismerek minden nyomvonalat. Tizenöt esztendeje járok rajta. Évente egyszer, néha kétszer is. Az út mindig ugyanolyan. Ugyanolyan rossz. Valahogy mindig végig lehet menni rajta, de mindig csak fejcsóválva. Az út persze mindig is rossz volt. Mintha különös műgonddal építették volna. Ahogy Speer eleve bekalkulálta a romfaktort, itt mintha a kátyúeffektussal számoltak volna. Ez a különbség a nácik meg a kommunisták között.

Magam mögött hagyom a falut. Előttem az északi Bánát sík vidéke. A puszta. Vadgesztenye- és szederfák az út mentén, a láthatáron satnya akácok. Valaha erdők voltak itt, kis akácosok díszelegtek a szántók meg a legelők között, felszívták a belvizet. Jól kifundálták annakidején Bécsben a gyarmatosítást megtervező hivatalok. Mária Terézia császárvárosában. Ott rend volt a fejekben, és megpróbáltak mindent alávetni ennek a rendnek, még magát a természetet is. Isten hivatalnokai. Megvolt bennük a szükséges rendíthetetlenség, hogy maradandót alkossanak. Ha belegondolok, hogyan építünk mi Sandhofenben, minden önbizalmam elvész. Mi persze nem Mária Teréziának építünk.

Az elmúlt húsz évben versengve irtották az erdőt a cigányok meg a románok. A diktátor idején a szükség vitte rá őket, azután meg nem létezett többé semmiféle hatalom, amelytől tartaniuk kellett volna. Szabadok lettek. Szabad

lett nekik erdőt irtani. Lám, mi mindent jelenthet a szabadság. Semmire nem kell tekintettel lenni, még saját magunkra sem. Persze azoknak is hiányoznak az erdők, akik kiirtották őket. De nincs bennük ennyi előrelátás. Mit sem törődnek a holnappal. Terveik nincsenek. A tervezést kommunista huncutságnak tartják. Hát ilyen zavaros fejűek az erdőirtók.

El akarok menni innen. A lehető legmesszebbre. Még mindig úgy érzem, mintha menekülnék. Rég kivándoroltam, mégis egyre csak menekülök. Még mindig attól tartok, nem mentem elég messzire. Még mindig veszély fenyeget, még mindig üldöznek. Ha más nem is, hát az emlékek, meg az a sanda gyanú, hogy soha nem szabadulhatok meg ettől az egésztől. Amerikába kellett volna mennem.

Amerikába. Hogy elűzzem a rám váró hosszú, magányos autózás unalmát, ideképzelem a dédszüleimet az előttem elterülő, alkonyi rétre. Felállítom őket, akár sakkfigurákat. A Bánát sakktáblájára. Megidézem őket a semmiből: Katharinát és Johannt. Két fiatal ember, jóval az első világháború előtt. Serdülők. Mennyi idősek lehettek vajon, tizenhat, tizenhét évesek?

– Elmegyünk Amerikába – mondja Johann. Amerikába. A szó visszhangot ver a fülükben.

Ott állnak a szántóföldön, aratás után. A föld nem az övék. Hátuk mögött a falu. Messze a hátuk mögött. Nem is látszik. Elnéznek a tarló felett, végignéznek a síkságon. Ott ragyog felette a nap, épp alábukik a távolban, mégis perzselő. Belenéznek a lenyugvó napba. Mintha valami ígéret rejlene benne.

Úgy állnak ott, mintha már itt se lennének. A férfi. Oldalán a nő. A nő nem szól semmit. Mintha csakis egyetérteni akarna, erőnek erejével.

– Elmegyünk Amerikába – mondja Johann immár valamivel hangosabban. Sokkal hangosabban. Szinte ordítva.

Mintha szükség volna valamiféle ráolvasásra. De a tarlót szegélyező bükkfák mozdulatlanok. Szellő sem rezdül.

– A gyerek itt marad – mondja a férfi. Ez pedig már parancsszó.

A gyerek itt marad. Mintha a visszhang ismételgetné. Mintha a kakukk kiáltotta volna. Valahonnét a folyóparti akácosból. Az az istenverte kakukk. Katharina lehorgasztja a fejét. Összekulcsolja a kezét, összeszorítja az ujjait, hogy a csontjai belesajognak. A gyereke.

Hallgatnak.

Túlságosan fiatalok, a rokonságban mindenki ellenzi a házasságot, mindkét oldalon, a gyerek miatt meg csak csóválják a fejüket. Nem, senkitől nem kapnak ajándékba semmit, se földet, se házat, de még csak egyetlen jó szót sem. Elmennek, mi mást tehetnének? Elmennek. A gyerek itt marad. Túlságosan kicsi még. Túlságosan kicsi Amerikához. Itt marad a nagyszüleivel. Ő sem tehet róla.

Elmennek a falu központjába, a „kaszinóba", a felhajtóhoz. Kocsmáros és fogadós az illető, ő képviseli a kivándorlást szervező Missler ügynökséget. Éppen akadnak kedvezményes jegyek. Már kilencven koronáért. Kétszázból meg lehetne oldani. Szóval elő kell teremteni kétszáz koronát. Sok pénz az nekik. Kölcsönt vesznek fel, majd megkeresik Amerikában. Még el sem jutottak Amerikába, de máris amerikai adósságaik vannak. A falu a szájára veszi őket. – A gyereket itt hagyják – ezt beszélik. – És honnan van pénzük? – Tényleg, honnan?

Hetekkel később ott ülnek mindketten a hajón, valahol a hajón, és Katharina beteg, tengeribeteg, és csak a Jóisten tudja, mi baja még. Ingadozik alatta a hajó. Szinte kábulatban utazott keresztül a kontinensen. Beleszédült a rengeteg városba. Budapesttől Hamburgig. Olyan nagynak tűnt neki a világ, hogy már-már azt gondolta, belehal a hosszú utazásba.

A helységneveket ismételgette szakadatlanul, mintha meg akart volna bizonyosodni, hogy minden rendben. És közben mindvégig maga előtt látta a gyereket. A „Theresia" nevet adták neki. Theresia, a gyereke feltűnt a vonat ablakában. Újra meg újra. Sírt. Johann átölelte.

– Minden rendben lesz – ezt mondta neki. Mintha voltaképpen saját magát bíztatta volna. A hangja azonban eltökélt volt.

A vonatozás persze még csak a kezdet. Még csak a kikötőig jutottak el, az igazi nagy utazás majd csak azután következik, a hajón. Várták, hogy behajózhassanak. Veddel, Hamburg. Egészségügyi vizsgálat. Fertőtlenítés. Keresztvallatás. Öt napon át tartott az egész. A bejárati csarnok fölött a felirat: „Otthonom a nagyvilág." Kerekes gőzhajók a rakparton. Azokon lehetett kimenni az utasszállítókra. A gőzösök újra meg újra megteltek emberekkel, aztán az embereket elnyelte a hajó. Aztán megint újabb emberek, számtalan ember. Katharina azt gondolta, soha többé nem látja viszont a Bánátot. Se a Bánátot, se a gyerekét, Theresiát.

Johannak azonban kutya baja. Alig tette be a lábát a hajóra, a nagy hajóra, máris szaladgál egyik fedélzetről a másikra, mindenkivel szóba elegyedik, és Johannból egyszerre csak John lesz. Az asszony nem szól semmit, néha elmosolyodik, mintha nem akarná elrontani Johann örömét, aki már angolul is beszél. Johannal csoda történt, szerencsés flótás. Már barátai is akadtak, Zoltán és Demeter, Ohióba tartanak. Vannak ott ismerőseik, azok majd segítenek nekik. Johann csatlakozni akar. Zoltán és Demeter: két álmodozó. Önfeledt álmodozók. Városi népek. Egyre csak a jövőről beszélnek, mégpedig úgy, mintha máris eljött volna. Még Katharina is elmosolyodik néha, miközben hallgatja őket. Különben úgy üldögél a fedélközben, mintha ott sem lenne. Mintha csak messziről figyelné ezeket az embereket. Csupa

melankolikusok és álmodozók. Az álmodozók terveket szőnek, a melankolikusok kérdő tekintettel bámulnak maguk elé. Mindennaposak a veszekedések. A férfiakat erővel kell szétválasztani. Mindenféle apróságok miatt. Félreértések kártyaparti közben. Gyanúsítgatások. Az asszonyok olykor váratlanul felsikoltanak, alig lehet elcsitítani őket. Szinte hihetetlen, mi minden robbanthat ki veszekedést. A tíznapos hajóút az tíznapos hajóút. A tetejébe a hosszú vonatozás, meg a várakozás a kikötőben. Bolondok hajója.

Zoltán és Demeter folyton együtt járják a fedélzeteket, sokan testvéreknek gondolják őket. Pedig valójában nem azok. Még csak nem is rokonok. Éppen csak ugyanoda valósiak, Nagyváradra, Magyarországra. És ha az ember ilyen messzire vetődik otthonról, ilyen messzire minden biztonságos parttól, akkor ennyi bőven elég már az együvé tartozáshoz. Ahhoz, hogy szinte a testvérünkké fogadjuk a másikat.

Katharina hallgatja Zoltánt és Demetert, valamivel jobban érzi magát. A két férfi egymás között magyarul beszél, Katharinával németül. Katharina csak pár szót ért magyarul. A Bánátban ugyan hivatalos nyelv a magyar is, a faluban viszont csak svábok élnek. Ők meg minek beszélnének magyarul? Csak akik eljutottak már messzebbre is, akik bejárták a vidéket, a csavargók, a kereskedők meg az iparosok, a zsidók – azok beszélnek magyarul. Johann is persze, az ő Johannja, legalábbis valami keveset, pedig ő egyik csoportba se tartozik a négy közül. Legalábbis Katharina tudomása szerint. Aztán megint eszébe jut a gyereke, Theresia. Mintha egy kődarab forogna a gyomrában. Fordul egyet, aztán megáll.

A hajó hatalmas, és tele van híresztelésekkel. A rémhírek fedélzetről fedélzetre terjednek, és közben egyre hajmeresztőbbekké válnak. Túl nagy ez a hajó. A kivándorlók érzelmeit a félelem meg a remény uralja. Úgy próbálják leküzdeni a félelmüket, hogy átadják magukat a reménynek. Ezért kell

elterveznüük a szép jövőt. Mintha kiszíneznének egy képeslapot. Újra meg újra szóba kerülnek azok a határtalan lehetőségek, amelyek Amerika végtelen, nyugati vidékein várnak rájuk. A hatalmas szabadság, a szabadság, hogy földet foglaljanak. Annyi földet, mint odahaza a falu egész határa. Az emberek az újságokban olvasott történetekkel traktálják egymást. Szárba szökken a képzelet, akár egy amerikai regényben. Felemelő érzés. Néhány pillanatra az amerikai regény az egyetlen lehetséges valóság. Csakhogy Katharina megint meghallja a gyerek hangját. Elsápad, hányingere támad, gyomrára szorítja a tenyerét. Elmúlik majd ez is.

Így érkeznek meg, a gyerek nélkül, New York alá. A város szinte karnyújtásnyira van tőlük, és mégis elérhetetlen. Futótűzként terjed a hír: az amerikaiak nem engedik partra szállni őket. Minden napra jut valami újabb szóbeszéd.

– Lárifári – mondja Demeter.

Átviszik őket a szigetre, Ellis Islandre. Ott ücsörögnek, szemközt a várossal. A túlsó parton ott van Manhattan, mint valami képeslapon. Azok a tornyok állítólag házak. „Felhőkarcolók" – így mondja Zoltán. Karantén. Kikérdezik, és alaposan szemügyre veszik őket. Honnan? Hová? Miért? Följegyeznek mindent. A hivatalnokok előtt hatalmas regiszterek. Mezőgazdaság. Bólogatnak. Zöldség, okay.

Zoltán és Demeter Ohióra esküszik. Nekik persze semmi közük a szántóföldekhez, a mezőgazdasághoz. Városi népek. Demeter még verseket is tud, magyar verseket. Egyik este szaval Katharinának: „Igen: élni, míg élünk, / Igen: ez a szabály. / De mit csináljunk az életünkkel, / Ha fáj?" Németül: „Ja: solang man lebt, leben / Ja: diese Regel nur zählt. / Doch was sollen wir tun mit dem Leben, / Wenn es uns quält?" Ady Endre. Az ifjú nemzedék költője.

Zoltán és Demeter az ohiói barátaikra esküsznek. Ők majd szereznek nekik munkát az építkezésen, Cincinnatiben.

Cincinnati hatalmas város. Sok az építkezés arrafelé. Kezdetnek elég is ennyi. Aztán majd alakulnak a dolgok. És minden jóra fordul, Katharina. Katinak szólítják. Így hangzik a neve magyarul. Nem sírni. *Nicht weinen.*

Johann és Katharina csatlakozik Zoltánhoz és Demeterhez. Folytatódhat az utazás. Megvan a hivatalos engedély. Egymás nyakába borulnak. Mind a négyen. Tovább indulnak hát, az ország belseje felé. Arra a bizonyos helyre, Cincinnati egyik elővárosába. Ott aztán végre megtelepszenek. Megtelepszenek végre. Amerikában, Victoria! Megtelepszenek, és pénzt keresnek. Dollárt. Mágikus pénzt. Tallért. Hány korona is lehet ez vajon, számolgatja Katharina eleinte. Idővel aztán leszokik róla.

Katharina most olyan messze van a gyerekétől, hogy néha úgy érzi, kettőjük közül az egyik meghalt. Vagy Theresia, vagy ő.

Az első keresetük zöldségkereskedelemből származik, meg csak a Jóisten tudja még, miből. John hajnalonként kihordja a friss zöldséget a piacra, nagy hangon kínálgatja, jókedvre deríti az embereket, hogy megvegyék. Talpraesett és jó a humora, úgyhogy bármit elad. A kupec. Az estéket a cincinnati mozikban, a nickelodeonokban meg a kocsmákban tölti a cimboráival, ők a „barátok", Zoltán és Demeter, meg a többiek az építkezésről. Késő este jár haza, ömlik belőle a szó, elmeséli Katharinának a filmeket, a vászonra vetített, megigéző történeteket. Tökfilkók és hölgyek, a pofájukban habostorta, verekedések mindenféle semmiség miatt. És olyan gyorsan zajlik minden, hogy az ember abba se bírja hagyni a nevetést. Kintopp. Vagy éppenséggel az arcára fagy a mosoly, olyan sorsokat mutatnak. „Life of an American Fireman" – egy tűzoltó hat perc alatt megment benne egy lányt. „The Little Train Robbery" – vonatrablás, gyerekek előadásában. „Maniac Chase", „Two Woman and a

Man" és „The Kleptomaniac". Az élet hátborzongató sűrűje. Katharina végighallgatja. Végtére is John a férje.

Megesik, hogy John megtépett zakóban, feldagadt arccal jön haza. Megint verekedésbe keveredett. De mindig meg tudja magyarázni. Az asszony a fejét csóválja, ellátja a sérülést, ahogy tudja.

– Ne legyél már ilyen indulatos – ezt mondogatja neki.

Ő maga soha nem megy moziba. A férje nem hívta egyértelműen, de nem is igazán kíváncsi rá. Éppen eleget vesződik a zöldséggel. Végtére is neki kell gondoskodnia arról, hogy a kocsi megteljen áruval, mire John elindul a piacra. A férje nemsokára ráhagyja már magát az eladást is, elszegődik a barátai mellé az építkezésre.

– Több a kereset – mondja. – Jól jön. – Ki kell nyögniük valahogy az utazás részleteit. És nem térhetnek haza üres zsebbel. Egyetlen kivándorló sem térhet vissza a faluba, ha nincsen elég pénze. John vasárnaponként néha kimegy a Reds meccseire. De a baseball nem az ő világa.

Katharina angolul tanul az asszonyoktól, a szomszéd háziasszonyoktól. Csak a legszükségesebbet. Dalokat tanul, gyerekdalokat. A szomszéd gyerekektől. Mind hasonlítanak Theresiára, és szeretik Kathy nénit. Aunt Kathy. Amerikai gyerekdalokat tanul. Elénekli őket. „Oh, do you know the muffin man, / That lives on Drury Lane?" Elképzeli, hogy a lányának énekel. „O say busy bee / Where now are you going? To work or to play?"

Most már egymaga intézi a zöldségkereskedést, összedolgozik a szomszédokkal. Amazok Horvátországból valók, itt vannak már vagy tíz éve. Horvátország Magyarországhoz tartozik, akárcsak a Bánát. Kijönnek egymással. A szomszédasszony, Dragica lesz Katharina legjobb barátnője.

Aztán munkát kap a gyárban. Ingeket varr. Ez újdonság, és jól meg is fizetik, jobb kereset, mint a zöldségkereskedés.

Most már mindennap bemegy a városba a streetcaron. A hét dombon elterülő városba.

– Akárcsak Róma – mondja Demeter. Mintha tényleg olyan lenne, mint Róma.

John hazacipeli magával a cimboráit. Iszogatnak. Leülnek kártyázni. John, Demeter, Zoltán és Simon. Simon is az építkezésen dolgozik. Csapkodják a kártyát az asztalra, hangoskodnak. Rágyújtanak.

– Kathy – kiáltja John – főzz egy gulyást! Megennénk egy gulyást.

Az asszony pedig megfőzi a gulyást. Férfiak.

– Ilyen az élet – mondja Dragica. – A férfiak hangoskodnak, de nem kell zokon venni. Valójában rendesek.

John és Kathy jól keres. A pénzt félreteszik, az asszony pedig küldözgeti a szép képeslapokat haza a szüleihez, a Bánátba, Theresiának, a gyerekének. A képeslapok tele vannak azokkal a városokkal és tájakkal, amelyeket ő maga nem láthat soha: New York, Chicago. Hiszen végtére is nem utazgatni jött Amerikába, hanem azért, hogy dolgozzon. Azért, hogy pénzt keressen, és spóroljon. Van is, meg nincs is.

John járja a maga útját, de végül mindig visszatér. Johnban meg lehet bízni. Még ha fecsegnek is ezt-azt a szomszédasszonyok. Még ha fejcsóválva hadonásznak is a sövénykaróval, mintha azt akarnák mondani: Hát vak vagy, Kathy? John, az John. Az asszony sarkon fordul, beszalad a házba. Kopognak, Dragica az. Dragicának be nem áll a szája, Kathy csak bólogat. Ilyen az élet. Ilyen lehetne. Az élet Amerikában. Ha gyerekük születne, az talán elég ok lenne, hogy maradjanak. De nem születik gyerekük. Nem, nem születik. Nem szabad, Theresia miatt. Ha gyerekük születne, az Theresia ellen való volna.

Maradni. Fájdalom. Maradni. Hiányzik a rím.

Telnek-múlnak az évek. És amikor már senki nem számít rá, ők maguk sem, egyszer csak mégis hazatérnek. Egyik

napról a másikra. A dolog valahogy Johnnal kapcsolatos. John egy soha nem tisztázott ügyével. Azt mondják, kihajított valakit az ablakon, a harmadik emeletről. Dühében. Valamelyik kártyapartnerét, talán a negyediket. Esetleg Simont? John az egyetlen, aki többet tud ennél. Csak Zoltán és Demeter volt jelen. De hát ki tudja, belőlük vajon mi lett? Ők szintén eltűntek Ohióból, és különben is mindketten rég halottak.

A faluban mindenfélét összebeszélnek majd. Hogy Johnnak szeretője volt. Férjes asszony. A férj kérdőre vonta Johnt. Valamelyik cimborája volt az építkezésről. Talán Simon? Mások úgy tudják, zavaros pénzügyei voltak azzal a bizonyos férfival. Pénzügyei?

Hát itt vannak újra, egy újabb hosszú utazás után. A lányuk tíz esztendős, iskolába jár. A nagyanyja elszalad érte, hazahozza. Azt mondja:

– Megjött anyád!

Ennyit mond, semmi többet.

Theresia egy idegen nővel találja szembe magát. A nő divatos ruhát visel, ilyenekben járnak a kaszinóba a falu leggazdagabbjai, a nobilisok, ahogy anyám még ma is mondja. Alkalmasint a notabilitásokra gondol. Theresia jól ismeri a kaszinót, egypár krajcárért, fél guldenért, két koronáért eljár néha labdaszedőnek a pingpongozó hölgyek mellé.

A kaszinó valójában nem kaszinó, hanem minden egyben: kávéház és bálterem, biliárdlokál és pinpongcsarnok, szalon és kártyaszoba. Minden, csak nem kocsma. A kocsmákban a parasztok meg az iparosok üldögélnek. Ki-ki a magáéban. A sok utcasarki kricsmi mellett megvan a parasztok kocsmája, és megvan az iparosoké. Ezek igazából báltermek, itt táncol szombatonként az ifjúság. Hogy párt találjon magának, a fal mellett üldögélő szülők szigorú pillantásainak felügyelet alatt.

– Ez az anyád – hallja Theresia a nagyanyja hangját. Zavartan bólogat, az asszony pedig, aki az anyja, odamegy hozzá, megáll előtte, és így szól:

– Szerbusz, Theresia, hogy megnőttél. Sok szépet hoztam neked. Remélem, jól áll majd rajtad minden. – Az asszony kicsit úgy néz ki, mint a hölgyek a kaszinóban, de velük ellentétben valahogy esetlennek hat. Szerbusz, Theresia – mondja másodszor is.

John és Katharina kilenc esztendőt töltött Amerikában. John most Kathynek szólítja a feleségét. Újra itt vannak, mert összegyűjtötték a megfelelő pénzösszeget. Ezért. Vagy a gyerek miatt. Vagy pedig teljesen másképpen történt az egész. Alkalmasint úgy, ahogy apám többször is elmesélte: John a vita hevében kihajított Amerikában egy férfit a nyitott ablakon. A harmadik emeletről. Hát ezért jöttek haza. Apám szemmel látható élvezettel mesélte el az esetet. Meglehet, csak kitalálta, gondolom. Talán egyszerűen visszajöttek csak úgy, minden különösebb ok nélkül. Apám nem tűnik szavahihetőnek ebben az ügyben. Beházasodott, most pedig megpróbálja befeketíteni a családot. De vajon honnét szedi a történetét?

Muszáj lassítanom. Ráfutottam a macskakövekre. Itt fogyott el az aszfaltjuk. Túl sokat elloptak a fejesek meg a csicskásaik. Túl sok udvart leaszfaltoztak belőle. Végül nem lett elég az aszfalt, úgyhogy három kilométernyi macskakövet kell leküzdeni immár húsz éve.

Türelem, mondogatom magamban, mindjárt gyorsíthatsz megint. Egy kis szemléltető oktatás: milyen volt azelőtt lovaskocsival végigdöcögni a macskaköveken. „Íme, a haladás!" – lármáztak volna a kommunisták.

Nem messze van a töltés, a gát, amit még az osztrákok építettek annakidején. Miután elkergették a törököket, és idetelepítették az őseinket. Mária Terézia idejében. Jenő hercegnek

hívták a felszabadítót. A nemes lovag, így nevezi a dal. Anyám még el tudná énekelni. Az osztrákok gátja mögött ott az erdő, aztán a folyó. Gyerekkorom folyója, a Maros. Tavasztól őszig biciklivel tettem meg a három kilométert a házunktól a folyóparti telepig. A telep a berekben van, az ártéren. A gáton keresztül lehetett odajutni. A kutyák csaholtak, én meg minden egyes alkalommal féltem.

Azelőtt a folyón horgonyoztak a malmok. A malomhajók. Két nagy, párhuzamosan elhelyezkedő ladikra építették őket. Sodrás iránt álltak, a folyó hajtotta a malomkereket, a malomkerék pedig mozgatta a köveket, a malomköveket, azok meg őrölték a búzát, a gabonát. Csak régi fényképekről ismerem ezeket a malmokat.

A hajókat erős tölgyfadeszkákból építették a vízvonal feletti magasságig. A felső részük fenyőből volt. A vízikerék a két hajó között volt rögzítve egy tengelyen. A hajókat gerendák tartották távol egymástól annyira, hogy elég helye legyen közöttük a vízikeréknek. A hajóorrot meg a hajófart láncokkal rögzítették a parthoz. Ilyen malmuk volt apám nagyszüleinek az első világháború előtt.

John és Kathy átmenetileg az asszony szüleinek a házába költözik. Földet akarnak venni. Földet, mint mindenki, aki hazatért Amerikából. Végtére is azért mentek Amerikába, hogy földet vegyenek a Bánátban. Aztán felépítik a saját házukat. A faluvégi házat. Besegít az egész rokonság. Döngölt feketeföldből húzzák fel a falakat, a vastag falakat, amelyek később, amikor a feketeföld már megüvegesedett, védelmet nyújtanak majd a hőség meg a hideg ellen. Felhúzzák a falakat, föléjük könnyű fából a tetőszéket. Arra kerül a tetőcserép, amit a hatzfeldi Bohn cég szállít. John és Kathy dollárjai ellenében, máskülönben nádat hoztak volna a folyóparti mocsarakból. A nád éppen olyan jó, mint a feketeföld, de a cseréptető most modern, és aki megengedheti magának, az

cseréptetőt építtet. Aki megjárta Amerikát, annak muszáj, hogy cseréptetős háza legyen. John és Kathy nem is oromtetős házat épít, mint a parasztok, nem olyan hosszanti elrendezésű házat, amiben úgy következnek egymás után a szobák, mint egy vasúti kocsiban. A ház keresztben áll a telken, ablakai az utcára nyílnak.

John a kocsmákat járja, és unatkozik. Hiányzik neki a mozi. Folyton folyvást Amerikáról mesél. Nemsokára már úgy nevezik: „az amerikai". Aztán egykettőre megint hazacipeli magával az egész bandát, hogy megmutassa nekik a magukkal hozott gramofont. Lejátssza nekik a *Nevetőt*. Egyetlen hang, amely az elejétől a végéig nevet a lemezen. A férfiak az udvaron üldögélnek, a gramofon az ablakban. Bólogatnak szótlanul. Igen, ez Amerika.

John idővel dolgozni kezd. Lókereskedésbe fog. Földről többé már nem esik szó. Lovakat vesz, és továbbadja őket. Hamarosan megismerik a falvakban, aztán a városban is, Temesváron. Van érzéke a lovakhoz.

Üzletelni kezd a cigánnyal, a nagy Georggal. Az üzlet megy is egy ideig, de aztán befullad. A nagy Georg rossz lovat sózott rá Johnra. Az állat szép ugyan, és meg is éri a pénzét, éppen csak nem a nagy Georgé volt. És alig, hogy John továbbadta, a falvakban máris azt beszélik, John lopott lovakkal üzletel.

John kérdőre akarja vonni a nagy Georgot. Amaz napokig nem mutatkozik, mintha a föld nyelte volna el, de John türelmesebb nála. Végül csak előkerül valahonnét a cigány. John elkapja, a nagy Georg pedig erreföl hónapokig nyomja az ágyat. Élete végéig bicegve jár, és soha többé nem üzletel lovakkal. De nem üzletel többé lovakkal John sem.

A lókereskedésnek befellegzett, kezdődik a nagy háború. Johnnak éppen kapóra jön, hogy elfeledtesse vele a lókereskedés kudarcát. A császár fegyverbe szólítja a férfiakat.

„Népeimhez" – mondja a császár. „Egy gyűlölettel telt ellenség üzelmei kényszerítenek, hogy a béke hosszú esztendei után kardot ragadjak monarchiám becsületének védelmére, tekintélyének és hatalmi állásának megóvására és területi épségének biztonságára." Elszemtelenedtek a szerbek, az oroszok, a franciák, az angolok, és végül még az olaszok is. Nem mehet ez így tovább, mondja a császár, és ugyanezt mondják a kocsmában a férfiak is. Tartsa Isten, óvja Isten.

Johnt négy évre elviszik a háborúba. Kathy a tisztaszoba asztalán gyűjtögeti a színezett egyenruhákkal díszelgő tábori levelezőlapokat. Az Amerikából hozott vázának támasztja őket. Ezeken a tábori levelezőlapokon kívül Kathy semmit nem tud a háborúról. Piros zsinór, zöld paszomány. Tőr és díszkard. Nem jelentenek semmit, csak azt, hogy John még életben van. Amíg jönnek a tábori levelezőlapok, addig John még életben van. Minden egyéb, az egész véget érni nem akaró háború messze van, és jószerivel érdektelen. Az öregemberek ugyan megtárgyalják, hogyan alakulnak az újság szerint a frontvonalak, és hogyan alakulnak a kaszinóban folytatott beszélgetések szerint, amelyek szóbeszéd gyanánt terjednek a faluban. Oroszországi, szerbiai és olasz helységnevek kerülnek szóba, Kathy azonban mit sem ért az egészből. Csak annyit tud: John szakács. Tiszti szakács. Így legalább nem eshet túl nagy baja, gondolja. És John tényleg szakács, legalábbis egy ideig. Aztán egyszer csak meghal a császár, a temetésén készült fénykép benne van az újságban, és most már a frontra küldik a szakácsokat is. Hogy császármorzsával győzzék le az olaszokat, ha egyszer az ágyúk nem használtak ellenük.

Kathy reménykedik, hogy egyszer majd csak vége lesz ennek is, és John visszatér. Csakhogy John a hegyekben gubbaszt, a karsztvidéken, és az állóháborút ízlelgeti. Hol a hideg gyötri, hol a forróság. Napok, hetek telnek el a sárban,

az iszapban. Csak nehogy kiemeld a fejedet a lövészárokból, semmiképpen. Máris süvít a golyó, valaki összeesik, a szomszédja, akivel éppen az imént még kártyázott, a szomszédja halott. Neki már annyi. Ez a háború. Az egész háború. A többi apróságot megoldják a császár tollnokai Budapesten meg Bécsben. A firkász újságírók. A költő urak a hadiarchívumban. A Rilke meg a Hofmannsthal.

John ott lapul valahol a természet fenséges díszletei között. A havas tájat bevilágítja a felkelő nap. Hozzák a nagy ágyút. Valaki bemászott az ágyúcsőbe. Katonavicc. Felkapaszkodnak egészen az erdőhatárig. Fedezéket építenek maguknak kövekből. Szemmel látható: a völgy hófoltjait apró, fekete fenyők tarkítják. Vélhetően azok mögött rejtőzik az ellenség. Az ellenség nincs sehol, és ott van mindenütt. A halál.

Előrenyomulnak a hóban, jóformán vaktában. Falba ütköznek. A fal keresztben áll egy elhagyatott falu kellős közepén. A völgyekben csend honol. Kinyitnak egy vízzárat. A nagy ágyú rommá lő egypár épületet. Egy lélek sem mutatkozik. Olaszok sehol.

Derűs nap, néhány fénykép. A tisztekről. Az otthoniaknak. Felrobbantott sziklák. A távolban gránátbecsapódások füstfellegei. Templomok. A hóra ömlik a fény, levelezőlapot író katonák. A fenyőfák csonkjai. Elhagyott állások. Falak. Keresztek az erdőszélen. Női alak a kőfalon. Fehér ruhában. Vöröskereszt. Torlódó felhők az égen.

Tovább, egyre tovább. És egyre mélyebbre a völgyben. A lakott világba. Konyha. Aztán újra fölfelé. Egy ló, egy szán. Rekvirálva. Lezuhant repülőgép. Házak, elszórva a tájban. Bombatölcsér. Borús nap. Még tovább, fölfelé. Az erdőhatárig. Álcázás, fehér. Odalent a folyó. Beton, súlyos erődítések. De sehol senki. Az ellenség bárhol felbukkanhat.

Áthajtok néhány falun. Ugyanolyanok most is, amilyenek mindig is voltak. Immár kétszáz esztendeje. Mintha zsinegre lennének felfűzve, egyik a másik után, egészen Aradig. Holtak nevei a házak homlokzatán. Libák szaladnak át az úton, kutyák ugrálnak a deszkakerítésekre, gyerekek integetnek. Mezítlábas gyerekek. Az egyik udvaron éppen lefejeznek egy csirkét. Mintha a ZDF* képes riportját látnám. Csak a németek nincsenek már sehol. És mintha soha itt se lettek volna. Mit sem tud róluk a táj. A fák hallgatnak. A fű nem kommentál.

Holt szeglet, igyekszem, hogy mielőbb kijussak belőle. Kihasználom az autóm erejét, Volkswagen Golf, semmi különös. Aki ilyen országba utazik, az nem járhat hivalkodó autón. Átlagos és elpusztíthatatlan. Voltaképpen terepjárót kellene használnom. A kommunizmus a lehető legjobb feltételeket hagyta hátra a terepjárók számára.

Csakis használt autót veszek. Már amióta kitelepültem. A Bánátban – ahogy az apósom mondta: „az óhazában" – tett első látogatásaim alkalmával a szomszédok fintorogva nézték az autómat. Alighanem azt gondolták: na, ennek se futja újra. Vagy: na, ennek se érte meg kivándorolni.

Gyerekkorom óta el akartam menni ezekből a falvakból. Ezekből a falvakból csak elmenni lehet. A városban akartam élni. Kezdettől fogva. A városból aztán Németországba vetett a sors. Mindenki el akart, mindenki el akar menni innen. Aki pedig egyszer nekivág, az később egyre messzebbre vetődik. Mintha a világ közepét keresné, de csak a végét találja mindenütt. Szinte érezni a mozdulatlanságot, ugyanakkor szinte már hallja is az ember a tévériporternő, a nyugati újságírónő elragadtatott hangját: tobzódik az idillben. Nem is érti, miért akar mindenki elmenni innen. Hát csak

* Zweites Deutsches Fernsehen – németországi közszolgálati tévéadó.

telepedjen le itt, madame. Élvezze ki a még hátralevő éveket. A nyugati stresszt meg csak hagyja rám. Majd én magamra vállalom. Magamra vállalom a nyugati világ egész terhét, madame, az ön intelmeit is beleértve.

Mire John hazatér a háborúból, már mindenki halottnak hiszi. És Johnt mintha kicserélték volna. Alig lehet a szavát venni. Az életvidám férfi szemében kihunyt a tűz. Katharina tanácstalan. Nincs mit kezdeni a férjével. Az asszony teszi, amit eddig. Mintha hadiözvegy volna. Ingeket varr a parasztoknak. Mosni jár. Bármit megtesz, hogy biztosítsa a túlélést. Az egész családét. Mintha ő volna a férfi a háznál.

A gyerek jószerivel felnőtt. Már bálba jár. Ott szokás megtalálni a férfit, az életre szólót.

Nemsokára lakodalom készül. Theresia férjhez megy.

Hát, Theresia. Vele nem bír többé zöld ágra vergődni az asszony. Ebből nem lesz már semmi.

Theresia megy a maga feje után. Hiába is beszélnek neki. Amit Kathy mond, az Theresiának csak levegő.

– Akkor se törődtél velem, amikor kisgyerek voltam. Amerikában voltál. Az én számomra még mindig Amerikában vagy – mondja Theresia.

Mielőtt férjhez menne, a nagyanyjával tanácskozik. Katharina tőle tudja meg a dolgot, nem Theresiától.

Olyan férfit akar, aki nem italozik. Nem azok közül a vademberek közül valót, akik a háborúból tértek vissza a faluba. Akik napokon át csak a kocsmában üldögélnek, és a háborúról fecsegnek, mintha a háború volna az igazi élet, és a háború befejeztével véget ért volna az igazi élet is.

– A Bieber Bastian lesz az – mondja.

A nagyanyja ésszerűnek találja választását.

Az iparosok kocsmájában tartják a lakodalmat. A jegyespár ruhája, öltönye a városból érkezik, Kathy rendelte, és Theresiának kivételesen nincs ellenvetése. Ott ülnek a kocsmában,

a fal mellé tolt, hosszú faasztaloknál. A terem közepét szabadon hagyják a tánchoz, meg hogy fel lehessen hordani az ételt. Tyúkhúsleves, főtt hús, sült. Torta. Hunyaditorta. Fatörzs. Diótorta. Reformtorta. Oroszkrémtorta. Mindegyik John receptje szerint. Még a katonai szakácskodása idejéből. Hozott magával egy vastag füzetet, telistele kézzel írott receptekkel.

Az ifjú pár a szülők faluvégi házába költözik. Elfoglalnak kettőt a négy szobából. Bastian külön bejáratot épít, meg fészert a szerszámainak. Ez a későbbi bognárműhely csírája. Önállósulni akar, nem akar tovább Bachmannál dolgozni. Eleget dolgozott már Bachmannak. Érti a mesterségét, és egykettőre saját műhelye, saját vevőköre lesz. Nála javíttatják a szekereiket a falusi gazdák. Kereket, tengelyt. Érti a dolgát, megbízható. Nemsokára befut az első megrendelés egy új szekérre. Aztán a többi.

És jönnek sorban a gyerekek. Elsőnek Franz. Azután Elisabeth, az anyám, és végül Paul. John ott üldögél az udvaron a gyerekekkel. Franz-cal, Elisabeth-tel. Órákon át. A gyerekekből dől a szó, a bajuszával játszanak. Paul születését John már nem éri meg. Az egyik jön, a másik megy, mondják vállvonogatva a parasztok. Ez az ő szófukar kegyetlenségük. Persze saját magukkal sem tesznek kivételt. Isten színe előtt mind egyenlők vagyunk, így mondják a kocsmában.

Áthajtok Új-Aradon, aztán a Maros hídján be az óvárosba. A házak felett még mindig ott lebeg a régi osztrák-magyar báj. A cs. és kir. közigazgatás épületein papírvirág gyanánt hervadozik a román zászló. Aki Aradon jár, még mindig megérez valamit a város egykori jelentőségéből. A határvonás persze elvágta hátországának legfontosabb részétől. A román legionáriusok kisajátították a zsidókat, a kommunisták meg rendeletbe foglalták az állami tulajdon örök dicsőségét. Az egyiket „románosításnak" nevezték, a

másikat „társadalmasításnak". Az egyik rossz volt, a másik jó. Így tanultuk az iskolában, és van, aki még ma is így gondolja. Az iskola csapda, eltelik a fél életed, mire kikecmeregsz belőle. Istenverte kommunista iskola!

Alighanem az történt, hogy Johnt a háború utolsó esztendejében maga alá temette a föld. Apránként derült ki a dolog. A lovrini Lenko, John egykori bajtársa révén. Lenko úgy mondta, az olaszok előbb aknavetőkkel támadtak rájuk, aztán váratlanul megindult a gyalogsági roham. Fel kellett adniuk a magaslatot. Jó darabot visszavonultak, aztán még tovább. Az olaszok hirtelen igen csak erőre kaptak a hetekig tartó állóháború után. Nyomultak előre, mint az őrültek, halálos mámorban, mintha maga Verdi vezette volna őket. A mieink harci morálja sok kívánnivalót hagyott maga után. Így Lenko. Úgy tesz, mintha személyesen ismerte volna Verdit. Biztos valamelyik tisztjétől hallott róla. Az öreg császár halála után a katonák úgy érezték, mindennek vége. Nem is a császár miatt, de valahogy kifulladt az egész. Mintha az öreg lett volna a ballon dugója. Mondja ez a bizonyos Lenko, és amit mond, az úgy hangzik, mint a tisztek fecsegése a kaszinóban, amikor már mindennek vége, és a budapesti utcákat a csőcselék uralja. Egyesek úgy mondják: a nép.

A magyar származású katonák persze továbbra is fontoskodnak, a szlávok meg a románok viszont feltűnően gyakran összeverődnek, és izgatottan tanácskoznak a maguk nyelvén. Mintha nem létezne többé vezényleti nyelv. És ez nemcsak John hadosztályában van így, hanem – legalábbis azt beszélik – ugyanez zajlik az egész dicsőséges seregben. Ez pedig már a vég.

Lenko azt mondja, Johnt eltűntnek nyilvánították a visszavonulás után. Hiányzóként szerepelt a napi jelentésben. Aztán heteken át megint a szokásos állóháború.

Utána a változatosság kedvéért mi ijesztünk rá az olaszokra. Visszakergetjük őket a hegyeik közé. A régi állásaikba. Aztán egy szép napon megtaláljuk Johnt. Keresztülnéz rajtunk, mintha nem is ismerne bennünket, a tiszttel viszont szóba áll. Azt mondja, amikor aknavetővel támadtak, maga alá temette a föld, de valahogy még ki tudta ásni magát, és azóta az állások mögött bolyongott. Az erdőben bújt el az olaszok elől, gyalogszedren élt. Így mondja Lenko.

Lenko a búzáját hozta a malomba. Lovrin faluban nem működik a malom. Amíg a lisztre vár, elmeséli John történetét. Nemsokára tud róla már az egész falu. Johnt maga alá temette a föld. Azóta nem stimmel nála valami. Túlságosan a szívére vette.

John csak üldögél a ház előtt. Bámulja az arrajáró embereket, mintha kintoppban lenne. Néha mond valamit, de nem igen lehet tudni, kihez is beszél voltaképpen. Látja, ahogy a kapu előtt bicegve elmegy Georg a kisfiával.

– Hol van a lovam? – kiáltja oda neki, és a nagy Georg megrémül. Karjára kapja a fiát, és sietősen távozik. A Maros felé. A nagy Georg a Maros-parti telepen lakik, nem a falu végi kolónián, mint a többi cigány. Valamiért megtűrik ott, a Maros-parti telepen. Ha jól emlékszem, valamelyik áradás alkalmával megmentett egypár gyereket.

John még öt évet él így. Aztán meghal.

A nagy Georg viszont még hosszú éveken keresztül eljár a ház előtt. A nagy Georg meg a fia, a kis Georg.

Katharina azt kérdi: Minek is jöttünk vissza? A kérdést leginkább önmagához intézi. Miért is? Hát nem maradhattunk volna ott, Amerikában? Ez volt a sorsunk, gondolja magában. Mi mást is gondolhatna? Meg aztán itt volt a gyerek is. Theresia, aki tudomást se akar venni róla. Theresia, akire úgy kell ráerőltetnie magát. Theresia.

Senki, aki visszajön, nem tudja megmagyarázni, hogy miért. Magyarázatot találni a többiek dolga. Nem vitték semmire, mondják a többiek. Akik persze szintén nem vitték semmire. De legalább itthon maradtak. Legalább nem mentek el. Megspórolták maguknak a fáradságot. A kudarchoz olcsóbban is hozzá lehet jutni, nem kell ahhoz Amerikába menni.

Katharina megtartja magának a gondolatait. A háború előttről való amerikai ruháiban járja a falut, és a parasztok azt mondják, túlságosan fenn hordja az orrát. Pedig, lám, itthagyta a gyerekét, és lelépett az óceán túlpartjára Johnnal. Az meg most persze halott. Hát ez a sors, Isten nem ver bottal. Csak hadd szaladgáljon a faluban az amerikai gönceiben, úgyse megy vele semmire.

Theresia soha nem bocsát meg neki. Theresia csak akkor áll szóba vele, ha nagyon muszáj. Egy fedél alatt élnek, de Katharina külön háztartást vezet, övé a ház egyik része, a két szoba baloldalt, a külön bejárat, az udvarra nyíló ajtó. Akinek külön ajtaja nyílik az udvarra, az nem tartozik a többiekhez.

Katharina gondját viseli a gyerekeknek. Theresia gyerekeinek. Az unokáinak. Fogócskáznak az utcán, a kis Georg, a cigánygyerek meg bámulja őket.

– Legyetek óvatosak a kis Georggal, az apja csaló – mondja Theresia.

– De hát együtt jár velünk az iskolába – feleli Lissi.

– Az nem számít – oktatja Theresia.

Bastian Biebernek nemsokára saját vevőköre van, és megvannak a cimborái is a műhelyben. Jönnek a kocsikerekeikkel, és megvárják a javítást. Úgy mondják: a „reparálást". Hol egy-egy felni, hol egy-egy kerékagy. Üldögélnek, beszélgetnek. A várakozás csak ürügy. Hiszen visszajöhetnének a kijavított darabért másnap is. De inkább megvárják, és a háborúról fecsegnek. Mind megrészegítette a háború ezeket

a férfiakat. Alkalmasint nem bírják felfogni, hogy életben maradtak. Egyikük-másikuk olykor hoz magával egy-egy flaskót is. Bort, pálinkát. Rakit. A palack kézről kézre jár, mint a lövészárokban.

Theresia szagolgatja a férje leheletét, amikor Bastian bejön a műhelyből vacsorázni. Csóválja a fejét, nem akarja elhinni, de hát itt vannak a gyerekei. A három gyereke. És még ha nem lennének is, mire menne nő létére egyedül? Nem látni bele az emberekbe, mondja. Így telik el az évtized, és egyszerre csak megint sorsfordító idők járnak. Ilyen hirtelen változik sorssá az élet.

Tényleg mindössze két autó várakozik a határon. A határőrök teszik a dolgukat. Minden úgy néz ki, mintha teljesen normális lenne, és 1999-ben ez valószínűleg így is van. Most már másképpen köttetnek az üzletek. Most már nem a ki- és belépők aprócska obulusáról van szó. Most már a csempészek meg a feketézők gondoskodnak a vámosok meg a határőrök jövedelemkiegészítéséről.

Minden egyes alkalommal eszembe jut a kiutazásunk, anno dacumál. Amíg élek, nem fogom elfelejteni. 1984-ben utaztunk ki, vonattal, Kürtösön keresztül. Az apósom meg az anyósom, a feleségem, Monika, a lányom, Melanie, meg én. Ezen a vonalon járt annakidején az „Orient Expressz". Akkoriban is létezett még ilyen nevű vonat, de a neve volt az egyetlen, amiben közösködött a nagyhírű elődjével. Egy másik vonat meg a „Wiener Walzer" névre hallgatott. Közép-Európa és a Balkán. Az egyik éjszaka közlekedett, a másik nappal. Úgy tűnt, az idők végezetéig mennek majd egymással szembe. A két árnyékvonat.

Kitelepülésünk hajtóereje a feleségem volt. Nem mintha én magam elleneztem volna. Beláttam én mindent, éppen csak a meggyőződés hiányzott belőlem. A kivándorló meggyőződése, hogy létezik valahol az álmok birodalma. Nem

voltam Demeter, nem voltam Zoltán. Hiányzott belőlem a vak energia. Nem láttam magam előtt a jószerencsét, se itthon, se idegenben. Monika megvetéssel szemlélte ezt a tulajdonságomat. Tohonyának tartott. Megbízhatatlannak. Szerinte nem lehetett rám számítani. Ő kétszemélyes, korlátlan felelősségű társaságnak képzelte a házasságot, a jólét generátorának.

Tőrőlmetszett sváb lány volt, méltó a szüleihez. Ezt mondta anyám, és teljesen igaza volt. Nem kedvelték egymást Monikával. Akkor azt hittem, puszta női civakodás az egész. Pedig megvolt a dolognak a maga oka. Éppen elég alkalmam nyílt később, hogy belássam.

Monika szülei a háború előtt még vagyonosnak számító parasztcsaládokból származtak. Egyetlen alkalmat sem szalasztottak el, hogy ezt kellőképpen nyomatékosítsák. Időről időre előszámlálták az egykor, a kommunisták előtti időkben a családjuk birtokához tartozó földeket és szőlőket. Azt remélték, Németországban majd tekintélyes kártalanításban részesülnek, és új életet kezdhetnek vele, ami persze elsősorban nekünk meg a lányunknak fog a javára válni. Hadd legyen jobb életük legalább a gyerekeknek.

Anyám minden egyes alkalommal sértésnek vette ezt a birtokszemlét, ezt a gabonaszem-számlálgatást. A maga iparoscsaládja elleni támadásnak fogta fel, mintha a szántók előszámlálásával közvetve őt meg a családját akarták volna nincstelenekké nyilvánítani. Már megint az orra alá dörgölték, így mondta.

A kivándorlóknak már az indulás előestéjén – a vonat hajnali négykor indult – meg kellett jelenniük Kürtösön, a pályaudvaron. Ott estek át késő éjjel a vámvizsgálaton. Vagyis az ember pro forma megmutatta a csomagját, lehetőséget adva a vámosoknak, hogy közvetlenül a bőröndből vágják zsebre a kenőpénzt. Ezután már senki nem hagyhatta el a

pályaudvar épületét. Az éjszakát a váróterem padjain kellett tölteni. Úgyszólván területen kívüliként.

Fekszem a fapadon. Felriadok félálmomból. Monika meg az anyósom a gyerekkel van elfoglalva. Föltápászkodom, és Monika szemrehányó pillantásokat vet rám. Mintha megzavarnám a gyerek álmát. Mintha ártanék neki.

Az apósom ott gubbaszt mellettük, és hallgat. A kezét összekulcsolja, összeszorítja az ujjait, beleadja minden erejét. Újra meg újra. Mintha még mindig történhetne valami. Mintha még mindig kiszólíthatnának bennünket, hogy visszafordítsanak.

Az útleveleink a határőröknél maradtak. Majd csak akkor kapjuk vissza őket, amikor felszállunk a vonatra.

Az apósom meg az anyósom már a hatvanas évek közepe óta szervezte a kitelepülést. Monika akkor még gyerek volt. A kitelepülés gondolatával nőtt fel. Életének zsinórmértéke a kitelepülés ügyének mindenkori állása lett. A szülei a téeszben dolgoztak, előmenetelüket teljesen lehetetlenné tette a kitelepülési kérelem. Monika úgy járt az iskolába, hogy mindvégig tudta, ő itt soha nem viheti semmire. A kitelepülés körül forgott a család egész élete. A kitelepüléssel kapcsolatos remények körül. Esténként úgy beszélgettek a kitelepülésről, mint valami karrierről.

Előregurulok az autóval az ablakig. Kiadom a papírokat, a német útlevelemet.

– Turista? – kérdi a határőr.

– Látogatóban voltam anyámnál – felelem. Románul mondom, mintha ezzel akarnék javítani a helyzetemen. Olyan a mondatom, mintha ide tartoznék. És tényleg megteszi a kívánt hatást. A határőr a honfitársának tekint. Továbbadja az útlevelemet a vámosnak.

– Van valami elvámolnivalója? – kérdi amaz, és a válaszomat meg sem várva visszaadja az útlevelemet, amelybe épp csak futó pillantást vetett.

– Nincs – felelem kurtán.

– *Drum bun*, jó utat – mormolja a vámos, és máris a következő autó felé fordul.

Ráhajtok az országútra. Románia a hátam mögött, előttem Magyarország. Magyarország puszta formalitás. Az ablakon keresztül felmutatom az útlevelemet, és már intenek is, hogy hajtsak tovább. Csodát tesz errefelé a német útlevél. Langymeleg szeptemberi este van. Apámat eltemettük, most pedig egyedül autózom Dél-Magyarországon át, keresztül a megyéken. Mintha a senkiföldjén járnék.

Jóformán vakon hajtok a fákkal szegélyezett országúton, Dél-Magyarország néptelen országútjain. A vidék ugyanolyan, mint a Bánátban, ugyanolyanok a házak, az utak viszont jobbak, jobbak voltak már a kommunizmus idején is. A magyarok már csak ilyenek. Akármi is éri őket, mindig úgy rendezkednek be, hogy legalább valamivel jobb kinézete legyen a dolgoknak, mint a szomszédaiknál. Ezzel aztán jól fel is hergelik őket, a románokat, a szerbeket, a szlovákokat. Mindegy. A magyarok mindig jobban jönnek ki mindenből, még ha a többiek belefeszülnek is.

Bastian Bieber iszik. A dolgát viszont elvégzi. És keres is eleget. Nem sokat, de azért éppen eleget. Rendszeresen tivornyázik a műhelyben a barátaival. Házi mulatságokat rendeznek. Táncolnak, énekelnek.

– Járd el az orosz táncot" – kiabálják a többiek pár üveg bor után. És Bastian zajos tetszésnyilvánítás közepette eljárja a kazacsokot. A háború alatt tanulta, Galíciában. Jól táncol. Késő éjszakáig tart a tánc meg az ivászat. A gyerekek

kikászálódnak az ágyból, az ablakhoz nyomják az orrukat. Bámulják a bolond felnőtteket, és azt gondolják: Mi is ugyanilyenek leszünk majd!

Néha eljön Bastian húga is, a jó húga. Temesvárról jön, ott szolgál – így mondják a faluban –, vagyis házicseléd. Gazdag zsidóknál, a korzón. Nem jár többé falusi viseletben, letette a fejkendőt is, városi ruhát öltött. Marthának hívják, azt mondja, elégedett az állásával.

Nagyon jók hozzá, különösen a ház asszonya. Tud spórolni. És megismerkedett egy férfival is, egy csodálatos férfival. A neve Jakob Winkler. Az a férfi könyveket olvas, és ha Martha szabadnapos, együtt mennek a moziba. Orosz filmeket néznek. Igazi filmeket.

– Bolsevik filmeket – szól közbe Bastian, a fivére. De Martha elengedi a megjegyzést a füle mellett.

– Ezek az igazi filmek – mondja. – Munkásfilmek. Egyszer te is megnézhetnél egyet."

– Szóval találtál magadnak egy kommunistát – mondja a férfi.

– Össze akarunk házasodni – feleli Martha. – Suszter. Nakovába valósi.

– Temesváron maradtok?

– Nem, Nakovába költözünk. Jakob műhelyt nyit, én meg majd segítek neki.

Bastian erre már nem tud mit felelni, hát sok szerencsét kíván nekik.

– Mikor hozod el az emberedet? – kérdi.

A húgocskája csak mosolyog. A szülők halála óta mindenben Bastian, a legidősebb fivér az illetékes. Az apjuk ott maradt a háborúban, eltűnt, vagyis meghalt. Martha már alig emlékszik rá. Ott volt azután az anyja, korosodó asszony a maga regényeivel. A gyerekeivel viszont alig törődött. A serdülő lányaival meg egyáltalán nem. Négyen

voltak testvérek, két fiú, két lány. Több volt az a négy, semhogy gondjukat viselhette volna. Megvoltak neki a maga barátnői. Azok nem olvastak, mindig neki kellett elmesélnie a regényeket. Hát ez volt az anyjuk. Most már halott ő is. Hirtelen halt meg, elvitte a beteg szíve, vagy – a parasztok így rebesgetik – inkább a regényei. De hát ugyan mit tudnak a parasztok? Csak mondják a magukét, pedig jó, ha a szomszéd faluig eljutottak. Az iparosember viszont megjárta a városokat, vándorolt. Alaposan kiismerte a világot, és tudja, miféle csáberővel hatnak az asszonynépre a regények.

Anyjuk halála után a testvérek összevesztek az örökségen. Kezdetét vette a családi dráma. És Martha attól fogva már csak Bastianhoz fordulhatott a gondjaival.

Jakob Winkler tényleg meggyőződéses kommunista volt. Ha valaki a kommunizmus martalékává válik, akkor szőröstül-bőröstül. Winkler talál magának egypár elvbarátot Nakovában. Iparosok, álmodozók egytől egyig. Tele van a fejük egy jobb világgal. Kapcsolatban állnak Temesvárral, onnan kapnak brosúrákat, hogy olvassák és osztogassák őket. Osztogatni veszélyes. Egy alkalommal jön valaki az apparátusból, Bécsből, hogy továbbképzést tartson nekik. Titokban jöttek a városba. A bécsi elvtárs inkognitóban marad. Már másnap távozik az egyik elvtársnő kíséretében. Szerelmespárnak álcázták magukat.

Winkler tiltott párt tagja, és egyszer csak a Siguranța, a politikai rendőrség is érdeklődni kezd a suszter után. Fekete személyautón érkeznek Nakovába. Három civil ruhás férfi. A főnökük gyanúsan jóravaló, a másik megjátssza az érdektelent, az autónak támaszkodik, a harmadik valóságos izompacsirta. Házkutatási parancsuk van, a feje tetejére állítják az egész házat. Könyveket visznek magukkal. Az egyiket csak azért, mert a fedele vörös. Magukkal viszik Winklert is, de pár nap múlva hazaengedik. Winklernek ez minden

egyes alkalommal pénzébe kerül. Az ügyvéd, aki ismeri a dörgést, pénzt akar látni. Királyi bankókat.

Martha osztozik a férje álmaiban. Hogy annyi bizalmas dolgot elmesél neki ezekről az álmokról meg a betiltott pártjáról, azt a szerelem bizonyítékának veszi.

Csakhogy anyagi gondjaik vannak.

Együtt járják a vásárokat, cipőt meg papucsot adnak el a környékbeli parasztoknak. Hétköznapra rongypapucsot, vasárnapra selyempapucsot. Legjobban a falvak nagyvásárain fogy az árujuk. Ha a parasztember papucsot vesz ajándékba a feleségének, akkor azt szépnek és egyúttal hasznosnak gondolja. Ez a népség a hasznosat keresi még az ajándékban is. A szépérzékük meglehetősen korlátozott.

Alighanem akadnának olcsóbb viccek is a kommunizmusnál, veti fel Bastian. De ugyan ki hallgat Bastianra? Winkler aztán nem. Bastian jól kijön a sógorával, legalábbis addig, amíg amaz elő nem hozakodik a maga kommunizmusával. Márpedig Winkler minden egyes alkalommal előhozakodik vele.

– Ha ott lettél volna Budapesten, meggondolnád kétszer is – mondja Winkler.

Bastian mégis ad pénzt Marthának, ha kér. Hogy az ügyvéd valahogy ki tudja hozni Winklert.

– Nem tudná végre bírja abbahagyni?" – kérdi. A húga kerüli a pillantását.

Winkler elveszett ember. Bármit lát, bármit gondol, egyetlen megoldást kínál mindenre: a kommunizmust. És végső soron éppen ebből fakad a vonzereje. Nem megoldást keres, hanem azt állítja, ő maga a megoldás. Teljesen mindegy, miről van szó, az utópia vörös lámpása szakadatlanul világol. Mintha szünetmentes áramforrásra lenne kötve. A kommunista tanok éppen kapóra jönnek az autodidakták számára.

Bastian jó ember, legalábbis amíg nem iszik. Türelme viszont Bastiannak sincsen. Se saját magához, se a többiekhez. Fafejűnek mondják. Ha kapatos, hirtelen felhorgad benne az elégedetlenség. Holott nem igen tudná megmondani, miért is elégedetlenkedik voltaképpen. Hiszen valahogy azért csak mennek a dolgok. Van saját műhelye. Van családja. Alighanem túl sokat kóborolt odakint, túl sokat volt távol a falutól. Aki elhagyja a falut, az más emberként tér vissza. Olyan emberként, aki járt annak a falnak a túloldalán, amely mögött a falusiak a világot sejtik. Ki tudja, mi mindent láthatott. De talán nem is volt ott semmi különös látnivaló. Semmi más, csak a háború meg a világ. Az pedig köztudomású, hogy nincsen a világnál bizonytalanabb valami.

A gyerekek felnőnek, és megy mindegyik a saját feje után. Bastian nem érti. Tanulnának inkább valami szakmát ezek a léhűtők. Keressék meg a kenyerüket, ahelyett, hogy egész nyáron a folyóparton heverésznek. Franz majd átveszi a bognárműhelyt, Elisabethből, Lissiből varrónő lesz, Paulnak meg szerzett tanonchelyet a kovács mellett. A kérdés el van döntve. Bastian eldöntötte. Most éppen káromkodva rohangál az udvaron. A kezében fahasáb. Hozzávágja a kutyához, mert odabent, a műhelyben pisált. Bastian lecsatolja a derékszíját, előveszi a nádpálcát.

– Hagyd békén a fiút – mondja Kathy. Theresia csak hallgat. A nádpálca suhog a levegőben. – Bastian – szól Kathy. A férfi rápillant, keresztülnéz rajta. Bastian. A gyerekek rettegnek tőle, rettegnek tőle még akkor is, amikor már csaknem felnőttek. Akkor rettegnek csak igazán. – Úgy látszik, nem kaptak tőlem eleget – mondja Bastian.

Talán ezért is alakult úgy, hogy Paul és Franz elment Németországba, az idősebb 1940-ben, a másik két évvel később. Alig volt tizenhét esztendős. Persze nemcsak ők

mentek el a faluból. Vagy csak elhitték, amit a Michelbach összebeszélt. Amit összehordott a kaszinóban. Michelbach mostanában a kocsmákat járja. A népközösséggel traktálja a fiatalokat. Azt állítja, a Führer magához szólítja az ifjú német férfiakat. „Szólít bennünket a Birodalom" – mondja, és magasba emeli a söröskorsóját. Michelbach viszi a szót a faluban. Németországban járt egyetemre, a Birodalomban. A filmhíradó-birodalomban. Münchenben egyszer még a Führert is látta, személyesen. Amikor már elég sört ivott, mindig arról kezd mesélni, hogyan találkozott a Führerrel. Minden egyes alkalommal újabb és újabb részletei kerülnek napvilágra ennek a találkozásnak. A parasztok csak úgy nevezik: a „Führer-Hans". Hogy hisznek-e neki, azt nem lehet tudni. Erről ugyanis nem nyilatkoznak. Hogy valójában mit gondolnak a parasztok, azt soha nem tudhatja senki. Túl sokat töprengenek az évszakok váltakozásán, az időjáráson, meg hogy milyen lesz a termés. A parasztembernek az arcára van írva az örökkévalóság. Mindenre akad valami egyszerű magyarázatuk. Egyszerű és végleges. Ilyen körülmények között nem sokra viszi a Führer-Hans. Csakhogy az ifjúság szívesen szegődik olyan emberek nyomába, akik nem sokra vitték. „Tökfilkók nyomába" – így mondja Winkler. Winkler fölötte áll ennek az egésznek, és a népközösség szégyenfoltja a maga kommunizmusával együtt.

Bastian fiai mindenesetre olajra léptek. Szépen sorban. A második két esztendővel az első után. Csak az anyjuktól, Theresiától búcsúztak el. Mintha lepaktált volna velük az asszony. Amikor elmennek, Bastian mindkét alkalommal éppen a kocsmában ül. Amikor hazamegy, és Franz már túl van hetedhét határon, senki nem akarja neki megmondani. Senki nem akarja magára vállalni. Se Theresia, se Lissi. Bastian nyomban kérdezősködni kezd Franz után, mintha

megsejtett volna valamit, de Franz nincs itthon, úgyhogy fog egy küllőt, és Pault kezdi faggatni, csakhogy Paul hallgat, úgyhogy Bastian a fűrészbakra nyomja a tizenöt éves fiút, aki errefel végre kiböki: – Franz elment a Birodalomba. Szinte ordít. Bastian meghőköl, a küllőt a sarokba hajítja.

Két évvel később eltűnik Paul is. Paulnak van egy kis tangóharmonikája, tizenkét basszussal. Ő Theresia kedvence. Tőle könyörögte ki a tangóharmonikát is. Tizenkét basszusra futotta a pénz, többre nem. Mielőtt elindul, mivel – azt mondja – nem akar bevonulni a román hadseregbe, játszik még valamit az anyjának a tangóharmonikán. Tizenkét basszus éppen elég ahhoz, hogy eljátssza anyja kedvenc dalát, a La Palomát. „Szerelmem légy enyém, szívedet kérem én, / csak gyere vélem, aranyos lélek, oda, hol élek én." Vontatottan énekel, mint Hans Albers. „Midőn Havannában hajóra szálltam én, / elbúcsúzni akkor senki se jött felém..." Theresia csak hallgatja. „...elbúcsúzni akkor senki se jött felém..." – dúdolja, és látja maga előtt a Hamburg-Amerika-Társaság hajóját. Rajta két halottat, a szüleit.

Paul elment, azóta a keleti fronton van valahol. Egy év múlva jön haza szabadságra, a Führer meg a román marsall addigra már tisztázták egymással a szökése ügyét. Halálfejes SS-egyenruhában érkezik, a falubeli sihederek alig győzik csodálni.

Elisabeth már varrónő, saját keresete van. Rendszerint az ablaknál ül, Singer-varrógépe mellett. A fény miatt. Éles szem és ügyes kéz kell ehhez a szakmához. Paul odaül a nővére mellé. Azt mondja neki a maga La-Paloma-hangján:

– Segítesz rajtam, Lissi? Kellene mondjuk egy pár selyemharisnya. Az Obersturmführer feleségének. Akkor jobb sorom lesz. Maradhatok sofőr. Nem kell előremennem, az oroszokhoz. Paul a helybéli tájszólást beszéli, mint mindenki a

faluban, de olykor belevegyít azért egy-egy birodalmi német fordulatot. Mintha más ember lett volna belőle, mintha távolságot tartana.

Lissi kikíséri az öccsét a vonathoz. Csomagolt neki élelmet. Kolbászt meg sonkát. Megvan a harisnya is az Obersturmführer feleségének, meg egy finom parfüm, ilyet nem lehet szerezni a keleti fronton. Se vásárolni nem lehet, se rekvirálni.

– Lissi – mondja Paul – életben akarok maradni.

Ez volt az utolsó alkalom, hogy Elisabeth látta a fivérét. A háború után Paul nem jött vissza többé. Letöltötte a hadifogságot, aztán elment Brazíliába, és ott is maradt. Brazília. Új szó a családunkban, és sokáig velünk marad. A messzeséget jelenti, azt, hogy hiányzik valaki.